

p e r s r e a k t i e s o p e e n d a g b o e k

Ruim twintig jaar nadat het geschreven werd is dan toch het dagboek gepubliceerd dat prof. dr. ir. W. Schermerhorn heeft bijgehouden gedurende de tijd dat hij als voorzitter van de commissie-generaal mocht proberen met de "opstandige" republiek Indonesia tot een akkoord te komen. (sept. '46 - eind oktober '47, akkoord van Linggadjati).

Uit de tot nu - eind december - toe in de pers verschenen reacties is wel duidelijk dat Schermerhorn nog steeds een omstreden figuur is. Hoewel het allemaal niet zo'n vaart meer loopt als in 1956, toen prof. P. Sanders, indertijd sekretaris van de Kie-generaal, hem publicatie van zijn "geheim verslag" ten sterkste ontried met de woorden: "Er lopen nog genoeg mensen in Nederland rond, die bereid zijn om jou op te hangen als ze de kans krijgen. Je krijgt per se een proces aan je broek als je staatsgeheimen (in het dagboek opgenomen teksten van telegrammen e.d.- jpp) gaat publiceren." (Schermerhorns weergave van het gesprek, Haagse Post 24/2/68)

Wie weet krijgt dan toch de hoge Europese kommissaris gelijk, die de oud-premier (kabinet Schermerhorn-Drees, juni '45-juli '46) enkele jaren geleden schreef: "...de categorie, die het nimmer heeft begrepen, wordt gelukkig hoe langer hoe kleiner. De erkenning voor wat jij gedaan hebt, vind je in de ontwikkeling van de geschiedenis."

nhg/smit

Doordat het dagboek nu is uitgegeven onder auspiciën van het achtenswaardige Nederlands Historisch Genootschap, heeft het ongetwijfeld iets van z'n (politieke) geladenheid verloren en een "wetenschappelijk" tintje gekregen. (Volgens Schermerhorn berustte de verwachting dat voor sommige betrokkenen compromitterende feiten aan het licht zouden komen trouwens op een groot misverstand: "Dat dagboek is eigenlijk veel zachtzinniger geschreven dan verwacht werd. Er zijn maar weinige mensen die er slecht af komen. Romme is eigenlijk de enige." - HP 24/2/68)

Over het belang van deze uitgave schrijft de bronnencommissie van het NHG in een bijgevoegde mededeling o.m.: "Wij menen dat dit werk de wetenschappelijke studie zal bevorderen van wat als een zeer belangrijke episode uit de Nederlandse geschiedenis kan worden beschouwd. Indien ook andere medespelers uit deze periode hun informatie en hun meningen voor historisch onderzoek ter beschikking stellen, zal in al zijn tegenstrijdigheden en gekompliceerdheid een verleden kenbaar worden dat wij nu nog onvoldoende doorzien."

"De grote waarde van een dagboek als historische bron" - schrijft mr. dr. C. Smit, de deskundige uitgever, in zijn Inleiding - "bestaat hierin dat het niet, zoals met mémoires het geval is, naar het bekende einde toe is geschreven, doch de telkens wisselende verwachtingen en gevoelens weergeeft, niet alleen van de schrijver zelf doch ook van anderen uit zijn omgeving, bijgehouden op de dag of hoogstens enkele dagen nadat de daarin beschreven gebeurtenissen zijn voorgevallen, wanneer deze dus nog niet in de herinnering zijn verbleekt dan wel het beeld daarvan door de tijd is vertekend, terwijl niemand nog weet, waarop dit alles zal uitlopen." (p. xviii) Over de waarde van de uitgave meer in het bijzonder merkt Smit nog op: "De lektuur van het Dagboek is niet alleen van belang voor historici, zij is evenzeer voor beoefenaren van staats- en volkenrecht,

doordat het gebeuren zich afspeelde op de snijlijn van het staatsrechtelijke en volkenrechtelijke vlak; materiaal ook voor sociologen, die de invloed kunnen bestuderen van pers- en pressuregroups op het gevoerde beleid en tenslotte ook voor polemologen, die daaruit kunnen nagaan hoe men nolens volens in een oorlog glijdt." (p. xxvi)

De bewerker vermeldt nauwgezet hoeveel woorden "op uitdrukkelijk verlangen van Schermerhorn" zijn geschapt (op 2 bladzijden in totaal 184). "Het betreft hier passages, waarin meningsuitingen van in leven zijnde leden van het koninklijk huis zijn genoemd of besproken ". (noot p. xix) Het dagboek, in feite " de uitgave van een diktaat i.p.v. een geschreven tekst " - een "volstrekt novum" in Nederland -, lost niet alle problemen op. Zo roept de lezing ervan volgens Smit deze "hoofdvraag" op: "hoe was het mogelijk dat Schermerhorn, die van de militaire weg bepaald afkerig was, omdat hij daarvan geen heil verwachtte, daarop toch is beland?" (p. xxiii) positief

Hoe is het Dagboek in de pers ontvangen? Voornamelijk positief, bijna juichend soms. Een kleine selectie.

A. Stempels, "Schermerkorns dikke boekwerk vormt steun bij terugblik in de geschiedenis" (Handelsblad/NRC 19/11/70): "..... het (is) waarschijnlijk niet ongunstig; dat het dagboek nu pas verschijnt, nu we werkelijk wat kunnen terugkijken. Een vroegere publikatie zou meer een politieke dan een historische betekenis hebben gehad. Het Nederlands Historisch Genootschap heeft op een niet onjuist ogenblik het initiatief tot publikatie genomen." Het schrappen van de KH-passages noemt Stempels "Ene uiterst correcte handelswijze". Meer weglatingen waren niet nodig: "..... wie dit boekwerk ter hand neemt moet in geen geval triviale roddel of te krasse verbale gewelddadigheden verwachten, al is het werk hier en daar allerm minst vrij van politieke pikanterie. Het dagboek is ongekuist, niet onkuis."

Jan Joost Lindner, "Politici onder militaire druk" (De Volkskrant 24/11/70) : "Alle (langdurige) schroom, waarmee deze publikatie omgeven is (zelfs werden enkele passages over het koninklijk huis geschapt; in Engeland zou zo iets ondenkbaar zijn) doen nogal dorps aan. Onthullingen in de zondagsbladensfeer komen niet in het dagboek voor en de resterende angst om op de tenen te gaan staan mag al lang geen punt van overweging meer zijn."

"Wat Schermerhorns boek vooral blootlegt is het ontstellende gebrek aan realisme, gepaard aan een misplaatste grootheidswaanzin, die deze periode beheerste en die het verarmde land in een zinloze oorlog dreef. Een pathos, dat nu bijna vertederend werkt,....."

"Onze Haagse correspondent", "Dagboek van Schermerhorn: verhaal van een lijdensweg" (Leeuwarder Courant 21/11/70): "....dr. Smit heeft (-) gelukkig de spreektaal de spreektaal gelaten. In de serie van het Nederlands Historisch Genootschap zal dit dagboek daarom wel een witte raaf blijven."

"Uit het dagboek komt Schermerhorn naar voren als een impulsief man. Als dat later hem (door Drees) wordt verweten, doet hij er wat verbaasd over. Maar het blijkt uit meer dan een aantekening. Een paar dagen na zijn oordeel moet hij het herzien. Zijn oordelen over mensen zijn niet mals. (-) Hij ziet aan de zaken meestal enkele kanten, maar blijft zich dat de hele tijd sterk bewust. Uit het dagboek

komt hij dan ook naar voren als iemand die zichzelf niet gering acht."

Paul van 't Veer, "Dagboek, blik op man volonzekerheid" (Het Parool 13/12/70):

"In Nederland bestaat bij mijn weten geen publikatie die in zijn openhartigheid, uitvoerigheid en niet te vergeten: scherpte, vergeleken kan worden met het Dagboek van Schermerhorn,"

"Schermerhorns onzekerheid op beslissende momenten had in de eerste aanleg niets te maken met Nederlandse politieke verhoudingen. Het was de onzekerheid van de man, die tegenover de harde feiten van na 15 november 1946 inderdaad niet wist wat hij wilde. (-) Schermerhorn wist het niet. Achteraf zoekt de verklaring daarvoor bij zijn te grote betrokkenheid bij de Nederlandse politiek. Ten onrechte. Het was niet de PvdA die via de telefoonlijn haar regeringsverlangen aan hem opfrong; het was eerder Schermerhorn die de PvdA met zijn onzekerheid injecteerde. Tot schade van Nederland, want toen het verkeerde besluit van de militaire actie eenmaal gevallen was, volgde de nog veel ernstiger fout van de tweede militaire actie, anderhalf jaar later, als het ware vanzelf. Schermerhorns Worsteling met Zichzelf (en anderen) - zo zou dit Dagboek kunnen heten. Van weinig politieke figuren bezitten we zo'n openhartig exposé, met zoveel fascinerende "binnenopnamen" in diverse betekenissen. Maar de voornaamste conclusies moeten toch ook hier achter deregels worden opgediept."

Koen Koch, "Het Dagboek van Schermerhorn" (Propria Cures 12/12/70):
"... door publicatie (indertijd) te verbieden wilde men de eer en de goede naam van bepaalde hoofddrolspelers in het Indonesische drama in bescherming nemen. (-) Die angst voor aantasting van gevestigde reputaties was gerechtvaardigd. Dat kan ik nu wel rustig zeggen, want het "Dagboek van Schermerhorn" is niet alleen een ambtelijk verslag, het is ook een zogenaamd ego-document. Schermerhorn lucht vaak teleurgesteld, woedend, moedeloos, getergd zijn gemoed voor de microfoon van zijn bandrecordertje. De hele verzameling dorpspolitici, die plotseling voor een wereldvraagstuk gesteld worden, komt in al zijn stupiditeit en naïviteit luid en duidelijk over."
"In de massa van redeloze, kwaadwillende en gewoon domme politici komt Schermerhorn als één van de weinige mensen met visie naar voren. Zijn afkeer van geweld, zijn redelijkheid tot in het oneindige komt bij lezing van zijn dagboek pijnlijk goed tot uiting. Zijn eerlijkheid, zijn begrip voor letterlijk elk standpunt, heeft hem de das omgedaan. Had Schermerhorn maar één keer nee gezegd, dan had ik vanavond een kennis niet hoeven uit te leggen, dat Schermerhorn in geen geval een lafaard was,"

negatief

Ook mr. H. van Riel, die het dagboek in de Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden (hèhè) gaat bespreken, oordeelde (in een radioprogramma) positief over de publikatie en over de persoon van de schrijver. Schermerhorn scheldt volgens Van Riel niet, hij is integer en eerlijk in zijn bedoelingen, het is jammer dat hij voor de nederlandse politiek in feite verloren is gegaan. - Woorden, die het liberale enfant terrible door De Telegraaf en Elseviers Magazine niet in dank zullen zijn afgenomen. Deze bladen hebben (bij mijn weten) tot nu toe nl. als enige in negatieve zin geoordeeld over het dagboek en de schrijver ervan.

Het ochtenblad deed dat door de mening te vragen van enkele indertijd vooraanstaande personen die door Schermerhorn "in weinig verheffende woorden zijn gekwalificeerd" ("Dagboek wekt kritiek", 24/11/70). Prof. dr. L.J.M. Beel, de grote zwijger, bleek geen behoefte te hebben er op in te gaan: "Ik houd er niet van achteraf te zeggen: jij hebt het fout gedaan of hij. Daar verzet mijn natuur zich tegen". Ook de als "knoeier" te boek gestelde prof. mr. C. P.M. Romme geeft geen houtsnijdende kritiek. Hij is er "niet van ondersteboven". Dat is de weduwe van generaal Spoor, door Schermerhorn beticht van dubbel spel, wel. Zij begrijpt bijv. niet dat hij "blijkbaar nog aan de oprechtheid van (haar) man twijfelt". (Vooral dat "nog" is leuk, als je bedenkt dat het om een ongeveer 25 jaar oud dagboek gaat.)

Elseviers Magazine reageerde het felst, met twee frontale aanvallen. De eerste daarvan bestond uit een 25-regelig commentaar in het zogende "gele deel", onder de kop "De schutting van Schermerhorn" (28/11/70): Schermerhorn is net als Jantje die op elke schutting schrijft dat Pietje "gek" is. Het dagboek is één grote schutting: "Bijna iedereen wordt hierin gek verklaard". Om deze bewering te staven voert het weekblad een aantal verrassend knap gevonden, nieuwe synoniemen in. Zo beweert je volgens Elsevier dat iemand "gek" is, als je van hem zegt dat hij "er kennelijk helemaal niets van begreep" (over Beel), dat "uit deze man nooit is wijs te worden" (Jonkman), dat achter hem "iets der schemering van de gezagstheorie staat" (Drees) of als je hem "een glibberig figuur" noemt (Bruins Slot).

Elseviers konklusie: "Het is duidelijk dat de heer Schermerhorn zich als een miskend genie beschouwt. Iedereen is gek, behalve hijzelf. In Nederland is een schutting onthuld." Daar is geen speld tussen te krijgen. Tenzij je aanneemt dat "schutting" in het flitsende magazine-jargon synoniem is met "beerput" en dat Schermerhorn het deksel lichtte.

Daarmee zou mr. G.B.J. Hilterman het echter helemaal niet mee eens zijn, want volgens deze scherpzinnige commentator heeft "geen enkele recensent of deskundige" uit de "twee dikke pillen" ook maar "één onthulling of toelichting van belang kunnen peuren" ("Schermerhorns omzien in wrok", EM 5/12/70). De uitgave ervan is dan ook volstrekt niet gerechtvaardigd: "Het dagboek is niet meer waard dan een plaats als bundeltje in het Rijksarchief. Op de plank met aantekeningen van Beel, Romme, Drees en Jonkman en hopelijk van een toeschouwer met wat meer artistiek en psychologisch perceptievermogen dan de commissaris-generaal. Nuttig voor later, voor een promovendus, maar niet de ophef waard, die er nu ten dele kunstmatig is verwerkt om de aandacht aan te wakkeren."

Hallo, daar kunnen de leden van de bronnenkie en de hogerop geciteerde recensenten het mee doen, dacht ik. Maar wij zijn er nog niet. Elseviers coryfee heeft nog meer op zijn hart. Het dagboek is, schrijft hij, "een curieus, maar ook triest document humain" van een man die meent op verkeerde gronden te worden gewaardeerd en "niet als internationaal vermaard karteerder, maar als staatsman de geschiedenis in (wil) gaan". Ten onrechte, want Schermerhorn was niet alleen geen staatsman, maar "ook geen echte dienaar van de parlementaire democratie, géén democraat in hart en nieren". Zijn relaas doet, volgens G.B.J.H., begrijpen "waarom in deze landmeter nu juist géén staatsman stak. Schermerhorn vertrouwt namelijk zijn dagboek herhaaldelijk toe, dat hij zowat de enige is, die het goed ziet. Hij heeft altijd gelijk en is daar rotsvast van overtuigd."